

χόμενο του τερματισμού του προηγούμενου καθεστώτος έχει μόνο ανοίξει για το αν τα βήματα που έχουν ήδη γίνει αποτελούν μια τέτοια ασυνέχεια με το προηγούμενο καθεστώς που μπορεί να εγγυηθεί έναν δημοκρατικό μετασχηματισμό της κοινωνίας· για το αν η Δημοκρατική αντιπολίτευση θα είναι ικανή να φέρει εις πέρας την διαδικασία δημοκρατικής αλλαγής, ή θα υποβληθεί κι αυτή στον πειρασμό της εξουσίας, εφόσον μάλιστα λάβουμε υπόψη μας ότι οι ηγέτες της κοινωνικοποιήθηκαν υπό την επιρροή των απολυταρχικών καθεστώτων, και γι' αυτό δεν είναι απρόσβλητοι από την αυταρχική νοοτροπία.

Υπάρχει ένα αδιαμφισβήτητο γεγονός που χαρακτηρίζει την πολιτική σκηνή της Σερβίας σήμερα: η σταθεροποίηση της κοινωνίας των πολιτών και η μαζική υποστήριξη της από την πλευρά των πολιτών, ιδιαίτερα από τις τοπικές κοινότητες. Η συνειδηση των διαφορών στοιχείων της κοινωνίας των πολιτών έχει αναπτυχθεί, με την έννοια ότι έχουν συλλάβει πως η πολιτική ζωή δεν ανήκει μόνο στα πολιτικά κόμματα, αλλά ότι οι ΜΚΟ, τα συνδικάτα, τα κινήματα και οι πρωτοβουλίες πολιτών, τα «δημοτικά κοινοβούλια» και άλλες εθελοντικές οργανώσεις δεν έχουν μόνο το δικαίωμα αλλά και το καθήκον να συμμετέχουν στην διαδικασία λήψης αποφάσεων και στην καθιέρωση μόνιμου ελέγχου στα κυβερνώντα κόμματα και στο κράτος. Ένα μήνα μόνο μετά από αυτή την επιβλητική αλλαγή, εμφανίζονται στα ΜΜΕ κριτικές παρατηρήσεις σχετικά με τα βήματα των νέων «αρχόντων», χάρη στο γεγονός ότι σχεδόν όλα τα ΜΜΕ έχουν απελευθερωθεί, δίνοντας την ευκαιρία στους πολίτες και διάφορες οργανώσεις να εκφράσουν ανοιχτά τις στάσεις τους απέναντι στην νέα πολιτική συγχρόνως με την χάρη της.

Το πιο σημαντικό πεδίο όπου είναι επείγοντως αναγκαίες μεταρρυθμίσεις είναι αναμφισβήτητα η οικονομία, η οποία βρίσκεται κυριολεκτικά υπό κατάρρευση. Κατά συνέπεια, το πρώτο πράγμα που πρέπει να γίνει για να ξεφύγει ο λαός από την αθλιότητα είναι σίγουρα η ανάκαμψη της οικονομίας, η οποία θα παράσχει τις αναγκαίες συνθήκες για αξιοπρεπή ύπαρξη.

Κατά συνέπεια η νέα εξουσία σωστά αφιερώνει την οφειλόμενη προσοχή σε αυτό το ζωτικό πεδίο. Ωστόσο, για να προετοιμαστεί το έδαφος για ευρύτερες κοινωνικές μεταρρυθμίσεις και για να παρασχεθούν οι συνθήκες για την συγκρότηση των πολιτών σε ελεύθερες προσωπικότητες, ως βασική εγγύηση ότι καμιά κυβέρνηση στο εξής δεν θα καταχραστεί την εξουσία, είναι απαραίτητο να γίνουν χωρίς καθυστέρηση βήματα στις άλλες σφαίρες της κοινωνικής, πολιτικής και πολιτισμικής ζωής και των ηθικών αξιών. Όπως γράφει ο Anthony Giddens, ένας υγιής λαός και ένας εγγράμματος (εκπαιδευμένος) πληθυσμός είναι πιο ευαίσθητος στην βελτίωση των ανθρωπίνων και πολιτικών δικαιωμάτων, κι αυτό είναι που ανοίγει τον δρόμο στον εκδημοκρατισμό. Έχουμε κάνει μόνο μερικά βήματα σ' αυτόν τον δρόμο, και είναι ακόμα πολύ μακριά μας η ολοκλήρωση της διαδικασίας εκδημοκρατισμού της κοινωνίας. Αλλά αυτό που είναι πολύ σημαντικό τώρα είναι να κρατήσουμε ενεργούς τους πολίτες και να υποστηρίξουμε την ανάπτυξη μιας κριτικής κοινής γνώμης, έτσι ώστε να εμποδίσουμε τις αντίστροφες διαδικασίες και να σταθεροποιήσουμε την κοινωνική και πολιτική ζωή. Σίγουρα θα συναντήσουμε εμπόδια σ' αυτόν τον δρόμο, αλλά είναι αναγκαίο να εκπαιδεύσουμε σταθερά τον λαό και να του δώσουμε την δύναμη να αντιμετωπίσει τις δυσκολίες που θα προκύψουν από τα ακόμα υπαρκτά απομεινάρια του παλιού καθεστώτος και την επιδρασή τους πάνω στις συνθήκες της καθημερινής ζωής. Θα έπρεπε να έχουμε στο μυαλό μας ότι τόσο το ομοσπονδιακό κοινοβούλιο όσο και η κυβέρνηση της Δημοκρατίας της Σερβίας είναι υβριδικές οντότητες όπου τα δημοκρατικά κόμματα μοιράζονται την εξουσία με τα κόμματα που ανήκουν στο καθεστώς του Μιλόσεβιτς. Για τον λόγο αυτό, όλες οι δημοκρατικές δυνάμεις στην Σερβία, συμπεριλαμβανομένου και του Μαυροβουνίου, θα έπρεπε να κινητοποιήσουν τους πολίτες για να ολοκληρωθούν τα αποτελέσματα της αλλαγής της 5ης Οκτωβρίου στις επερχόμενες εκλογές για το κοινοβούλιο της Δημοκρατίας στις 23 Δεκεμβρίου. Οι πολίτες στην Σερβία κατάλαβαν ότι η πο-

λιτική δεν πρέπει πια να είναι υπόθεση μόνο των πολιτικών, γιατί δεν είναι απλά μια πάλη για την εξουσία και την αλλαγή κυβέρνησης: αυτά είναι μόνο τα μέσα για την δημιουργία και την πραγματοποίηση μιας πιο δίκαιης πολιτικής. Θα έπρεπε οι πολίτες να εμπλακούν και να συμμετέχουν μόνιμα στην πολιτική ζωή και στον έλεγχο της εξουσίας, έτσι ώστε να ξεφύγουμε από κάθε προσπάθεια συγκρότησης για άλλη μια φορά ενός απολυταρχικού και αυταρχικού καθεστώτος, από το οποίο υποφέραμε τόσο καιρό. Συνεπώς, στο κοντινό μέλλον χρειάζεται όχι μόνο η αναδημιουργία των θεσμών, αλλά και η ανάπτυξη μη-θεσμικών μορφών δραστηριοτήτων των πολιτών, ως θεμέλιο της κοινωνίας των πολιτών και της σταθεροποίησης μιας δημοκρατικής τάξης.

Μετάφραση: Νίκος Ποταμιάνος

**ΤΟ «ΚΕΙΜΕΝΟ ΘΕΣΕΩΝ»
ΤΟΥ SCHRÖDER.
ΝΕΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΑ ΕΓΧΕΙΡΗΜΑΤΑ
ΤΗΣ ΣΟΣΙΑΛΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ**
Gustav Auernheimer

Ο Γερμανός Καγκελάριος Gerhard Schröder επιχειρεί να προσαρμόσει την έννοια της «κοινωνίας πολιτών» στις προγραμματικές αντιλήψεις της σοσιαλδημοκρατίας

Ο ΚΑΓΚΕΛΑΡΙΟΣ και πρόεδρος της SPD Gerhard Schröder θα είχε αυτή τη στιγμή κάθε λόγο να είναι ευχαριστημένος, αν δεν είχαν ξαφνικά παρουσιασθεί τα προβλήματα και οι αντιπαραθέσεις σχετικά με την αύξηση της τιμής του πετρελαίου. Αφενός έχει ήδη ψηφισθεί η μεταρρύθμιση του φορολογικού συστήματος που αποτελεί έναν από τους σημαντικούς στόχους της κυβέρνησής του, αλλά εκτός αυτού διαφαίνεται επίσης και μια λύση στην αλλαγή του συνταξιοδοτικού συστήματος. Η καθοδική πορεία των σοσιαλδημοκρατών κατά τις περιφερειακές εκλογές του 1999 μοιάζει να έχει ξεπεραστεί. Στις αρχές της άνοιξης αυτού του χρόνου κατόρθωσαν να επανεκλεγούν, παρά τις ελαφρές απώλειες, οι σοσιαλδημοκρατικές κυβερνήσεις της Βορείου Ρηνανίας Βεσφαλίας και του Σλέσβιχ Χολστίν. Σήμερα, στις δημοσκοπή-

σεις, η SPD προηγείται σημαντικά της χριστιανοδημοκρατικής αντιπολίτευσης, η οποία για αρκετό καιρό ακόμη θα ταλανίζεται από τα οικονομικά σκάνδαλα της εποχής του Kohl. Από την άλλη μεριά από τότε που παραιτήθηκε ο Oskar Lafontaine, επικρατεί στους σοσιαλδημοκράτες ανασφάλεια σχετικά με την πορεία που πρέπει να ακολουθήσει το κόμμα. Είναι διαδεδομένος ο φόβος ότι υπάρχει κίνδυνος να μετατραπεί το κόμμα σε βοηθητικό όργανο της κυβέρνησης και να περιέλθει σε πλήρη εξάρτηση από τον καγκελάριο. Εξάλλου ο ίδιος ο Schröder έχει ήδη αντιληφθεί ότι το σημερινό προβάδισμα του κόμματος μπορεί να διατηρηθεί μόνον στον βαθμό που έχει ρίζες στην κοινωνία, εφόσον δηλαδή οι σοσιαλδημοκράτες κατορθώσουν να μετατρέψουν την υπέρ αυτών εύνοια των ψηφοφόρων σε «ένα είδος πνευματικής καθοδήγησης της γνώμης». Κάτω από αυτό το πρίσμα πρέπει να δούμε τις συζητήσεις που έχουν ξεκινήσει στους κόλπους της SPD σχετικά με ένα νέο Πρόγραμμα Αρχών, το οποίο πρόκειται να διαδεχθεί το ισχύον μέχρι σήμερα «Πρόγραμμα του Βερολίνου του 1989». Εδώ εντάσσονται επίσης διάφορα εγχειρήματα θεωρητικού προσανατολισμού που έχει σκηνοθετήσει ή συνδιαμορφώσει ο Schröder. Το πιο θεαματικό βήμα ήταν σίγουρα το κοινό κείμενο με τον Tony Blair που παρουσιάστηκε στη δημοσιότητα τον Ιούνιο του 1999 και είχε τον τίτλο «Ο δρόμος προς τα εμπρός για τους σοσιαλδημοκράτες της Ευρώπης». Αυτό το κείμενο, που εμφανίστηκε ξαφνικά, βρήκε το κόμμα απροετοίμαστο σε μια εποχή όπου ήταν ακόμη αβέβαιο, εάν ο Schröder θα κέρδιζε τον εσωκομματικό αγώνα εξουσίας, οπότε και θα μπορούσε να καθορίσει εν τέλει τη σοσιαλδημοκρατική πολιτική. Ένα επιπλέον βήμα προς αυτή την κατεύθυνση είναι το «Κοινό ανακοινωθέν του Βερολίνου» τον Ιούνιο του 2000, στο οποίο οι ηγέτες 14 κεντροαριστερών κομμάτων συνόψισαν τα αποτελέσματα των διαβουλεύσεών τους. Για την προετοιμασία αυτού του κοινού ανακοινωθέντος συνεργάστηκαν κοινωνικοί επιστήμονες διεθνούς κύρους με πολιτικούς σχεδιαστές και συμβούλους.

Ήδη προηγουμένως, τον Απρίλιο, ο Schröder είχε δημοσιεύσει στο σοσιαλδημοκρατικό θεωρητικό περιοδικό «Die Neue Gesellschaft» ένα άρθρο με τίτλο «Η πολιτική κοινωνία πολιτών – προς έναν επαναπροσδιορισμό των σχέσεων κράτους και κοινωνίας». Αυτό το κείμενο είχε μεγάλη απήχηση στη Γερμανία και προκάλεσε συζητήσεις εντός και εκτός της SPD, οι οποίες συνεχίζονται μέχρι σήμερα. Ήδη στον τίτλο του άρθρου αυτού προτάσσεται η έννοια της «κοινωνίας πολιτών», που εμφανίστηκε με τα κινήματα διαμαρτυρίας στην ανατολική Ευρώπη (στα τέλη της δεκαετίας του '80) και από τότε έχει γίνει σχεδόν ένα σύνθημα της μόδας στις πολιτικές και πολιολογικές συζητήσεις. Δεν μας είναι ακόμη σαφές, για ποιο λόγο ο Schröder δίνει έμφαση μιλώντας για «πολιτική κοινωνία πολιτών» (θα μπορούσε να υπάρχει μη-πολιτική κοινωνία πολιτών;). Ο Schröder διαπιστώνει ήδη στην αρχή των συλλογισμών του ότι η κρίση γύρω από τα οικονομικά της CDU ευνοεί την κούραση απέναντι στην πολιτική και μάλιστα σε μία εποχή, όπου τίθεται το ερώτημα σχετικά με το τι μπορεί ακόμη να κάνει η πολιτική την εποχή της παγκοσμιοποίησης. Ο Schröder υποστηρίζει ότι είναι αναγκαία η «επιστροφή της πολιτικής», η οποία όμως πρέπει να περιοριστεί στα κεντρικά της καθήκοντα: η αντίληψη ότι με περισσότερη κρατική δραστηριότητα επιτυγχάνεται περισσότερη δικαιοσύνη πρέπει να εγκαταλειφθεί. Τα κλασικά μέσα παρέμβασης, όπως είναι ο νόμος, η εξουσία και το χρήμα δεν επαρκούν πλέον. Αντί της διανεμητικής δικαιοσύνης πρέπει να επιδιωχθεί μια δικαιοσύνη που να στηρίζεται στην ισότητα των ευκαιριών και να ενισχύει, αλλά και να απαιτεί τη συμβολή καθενός στην κοινωνία. Ο Schröder χρησιμοποιεί αποσπάσματα από τον Hegel: «Με το να προωθώ τους στόχους μου, προωθώ το γενικό συμφέρον και με το να προωθώ το τελευταίο, υπηρετώ εντέλει τους στόχους μου». Εδώ τίθεται το ερώτημα κατά πόσο το παλιό φιλελεύθερο αίτημα *private vices, public virtues* (ιδιωτικές διαστροφές, δημόσιες αρετές), που προκύπτει από αυτούς τους συλλογισμούς, μπορεί να ισχύει ακόμη σήμερα, αν ποτέ είχε

ισχύσει. Ως δυνατά πεδία εργασίας για το πρόταγμα της κοινωνίας των πολιτών ο Schröder αναφέρει τέσσερα παραδείγματα – την υγεία, την ανανέωση των πόλεων, το δίκαιο των ιδρυμάτων και την εφαρμογή της τεχνικής των ηλεκτρονικών υπολογιστών. Όλοι αυτοί είναι τομείς, όπου το γενικό καλό πρέπει να υποστηριχθεί μέσα από την ενίσχυση της προσωπικής ευθύνης του ατόμου. Γενικά, πρόκειται κατά την άποψη του Schröder για «τον εκπολιτισμό της αλλαγής», που μεταξύ άλλων μπορεί να επιτευχθεί με την επιστροφή σε πιο μικρές οικονομικές και κοινωνικές μονάδες. Η σοσιαλδημοκρατική πολιτική πρέπει να φροντίζει ώστε αυτές οι μονάδες να είναι βιώσιμες.

Οι σκέψεις του Schröder έχουν δεχθεί αναμφίβολα ερεθίσματα από δύο κοινωνικούς επιστήμονες που, τα τελευταία χρόνια, έχουν μεγάλη απήχηση στην ευρωπαϊκή σοσιαλδημοκρατία. Πρόκειται για τον Γερμανό Ulrich Beck και τον Βρετανό Anthony Giddens. Ωστόσο υπάρχουν διαφορές. Ο Schröder συμμερίζεται την πρόγνωση του Beck για το τέλος της «κανονικής εργασιακής σχέσης» και διαβλέπει στο μέλλον όλο και περισσότερες «διαλυμένες βιογραφίες», όπου βεβαίως η πλήρης απασχόληση χάνει πλέον την αξία της ως κάτι αυτονόητο. Όμως, ο Schröder, αντίθετα με τις θέσεις του Beck στο βιβλίο του «Ο όμορφος καινούργιος κόσμος της εργασίας» (1999), δεν βλέπει ένα γενικό τέλος της κοινωνίας της εργασίας και την αναγκαιότητα της αντικατάστασής της με την έννοια της «εργασίας των πολιτών». Υποστηρίζει ότι μια τιμητική θέση μπορεί να αποτελεί μόνον ένα πρόσθετο στοιχείο στην εργασία, όχι όμως το υποκατάστατό της. Υποστηρίζει, επίσης, ότι η επαγγελματική εργασία δεν αποτελεί μόνον μια κεντρική στιγμή της κοινωνικής αναγνώρισης, αλλά και ένα βασικό στοιχείο αυτοεκτίμησης και ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Ο Giddens θέλει να υιοθετήσει τα πραγματικά στοιχεία του νεοφιλελευθερισμού και να αντλήσει από αυτά τα ορθά συμπεράσματα, όπως είναι φερ' ειπείν ο εκδημοκρατισμός της πολιτικής σφαίρας πέραν από το κυβερνητικό επίπεδο. Σ' αυτά τα πλαίσια ο

Schröder ασπάζεται την άποψη ότι η κοινωνία πολιτών αποκτά περισσότερες δυνατότητες για επίλυση των συγκρούσεων διαμέσου των μέτρων εκδημοκρατισμού. Αυξάνουν για παράδειγμα οι ανάγκες για επίλυση των συγκρούσεων σε περίπτωση κατάλυσης των σχέσεων πλήρους απασχόλησης, εφόσον έτσι καταρρέει ένα ουσιαστικό θεμέλιο της γερμανικής δημοκρατίας μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Μια σημαντική διαφορά του Schröder με τον Giddens βρίσκεται στην αντίληψη περί δικαιοσύνης του τελευταίου, όπως την παρουσίασε τον περασμένο Απρίλιο στο Συνέδριο της SPD στο Βερολίνο με κεντρικό θέμα τη δικαιοσύνη. Ο Giddens θεωρεί ως μη επαρκή την προαναφερθείσα πρόθεση του Schröder να αντικαταστήσει τη διανεμητική δικαιοσύνη με τη δικαιοσύνη των ίσων ευκαιριών. Κι αυτό διότι η ανισότητα δεν μπορεί να εξαλειφθεί με αυτό τον τρόπο και επομένως ο στόχος της αναδιανομής πρέπει να βρίσκεται πάντοτε στο επίκεντρο της σοσιαλδημοκρατικής πολιτικής. Αλλά και ο Beck, όπως ο Giddens, προειδοποιεί για τους κινδύνους μιας εκδοχής του προτάγματος της κοινωνίας πολιτών, η οποία οδηγεί σε έναν εξορθολογισμό σε βάρος του πολίτη (σε περίπτωση που κοινωνικά προβλήματα όπως η εκπαίδευση, η συνταξιοδοτική ασφάλιση ή η παροχή κοινωνικών υπηρεσιών φορτωθούν στο «υπεύθυνο για τον εαυτό του» άτομο). Στη συζήτηση σχετικά με το «Κείμενο Θέσε-

ων» του Schröder διατυπώθηκε και ο εξής ισχυρισμός: ο κύριος σκοπός αυτού του κειμένου συνίσταται στο να αποκτήσουν ένα προσωπικό στίγμα οι προσπάθειες του καγκελάριου για τη μεταρρύθμιση των δημόσιων οικονομικών και του κοινωνικού συστήματος, δεδομένου ότι η νέα πρόεδρος της CDU, Angela Merkel, αποτελεί ένα σοβαρό αντίπαλο στον αγώνα για το πολυπόθητο «πολιτικό κέντρο». Αυτή η άποψη δεν μπορεί και να αποκλεισθεί πλήρως. Όσο περισσότερο τα κόμματα εξομοιώνονται, τόσο περισσότερο το καθένα θα διεκδικεί για τον εαυτό του μια κεντρική έννοια όπως είναι αυτή της «κοινωνικής δικαιοσύνης». Ωστόσο, πίσω από τις θέσεις του Schröder κρύβεται κάτι περισσότερο από απλές σκέψεις υπαγορευμένες από λόγους εκλογικής τακτικής. Αυτό ισχύει, για παράδειγμα, όσον αφορά το ζήτημα, πώς θα συμβιβάζονται στο μέλλον η επαγγελματική και η άμισθη εργασία. Αν λάβουμε υπ' όψιν ότι περίπου ένα τρίτο των Γερμανών δραστηριοποιούνται στον τομέα εθελοντικής, τιμητικής δράσης (σε συλλόγους, πρωτοβουλίες, ομάδες αυτούποστηριξης κ.ο.κ.), το θέμα αυτό θα διατηρήσει τη σημασία του και επιπλέον απασχολεί μια ερευνητική επιτροπή του Ομοσπονδιακού Κοινοβουλίου με την ονομασία «Το μέλλον της ενεργού παρουσίας της κοινωνίας πολιτών».

Ένα άλλο ζήτημα είναι κατά πόσον η παγκοσμιοποίηση αποτελεί μόνον έναν κίνδυνο ή επιπλέον και μια ευκαιρία για να παρα-

καμφθούν τα εμπόδια στις προσπάθειες για περιορισμό της επέκτασης του κοινωνικού κράτους ή για τη σταθεροποίηση του προϋπολογισμού. Κι εδώ σημειώνεται μια κάποια συμφωνία των επιχειρημάτων του Schröder με τον νεοφιλελευθερισμό, αλλά και μια κριτική του ίδιου του νεοφιλελευθερισμού λόγω της υπερεκτίμησης της αγοράς και της ταυτόχρονης ελαχιστοποίησης του κράτους. Ένα επιπλέον πρόβλημα βρίσκεται στο κατά πόσον η SPD και τα συνδικάτα, τα οποία συνδέονται παραδοσιακά μαζί της, είναι έτοιμα να συνυποστηρίξουν μία γενική τάση που αντικαθιστά όλο και περισσότερο τη συμμετοχή με τη συγκατοχή, το κρατικό εκπαιδευτικό σύστημα με μια διεθνή εκπαιδευτική αγορά, και τέλος τις συλλογικές εθνικές συμβάσεις με τις εργοστασιακές. Εντέλει μπορεί αυτή η προγραμματική διαμάχη, την οποία περιγράψαμε, να βοηθήσει τη γερμανική σοσιαλδημοκρατία, ώστε αυτή να ξανακερδίσει τον θεωρητικό πρωταγωνιστικό της ρόλο που διατηρούσε παλιά με έμβλημα τον μαρξισμό. Διότι πρέπει να σημειωθεί, ότι κατά τη δεκαετία του '90 το βρετανικό Εργατικό Κόμμα, το οποίο θεωρείτο πάντα πραγματιστικό και ξένο προς θεωρητικές αναζητήσεις, κατόρθωσε να μεταβληθεί στο «προγραμματικό ηγετικό κόμμα» της ευρωπαϊκής σοσιαλδημοκρατίας.